

Gregoriansk sang – som en vej til bøn

En artikel om den gregorianske sangs store betydning i Den katolske Kirke, forklaret og illustreret med konkrete eksempler¹

Af **Jette Thomsen**

"Gud er blevet menneske, for at vi kunne blive Gud", skrev de gamle kirkefædre meget dristigt, f.eks. den hellige *Athanasius* (4. årh.). Uden bøn kan mennesket ikke nå til en forening med Gud. Gud ønsker en dialog med os, og er vi åbne for Guds kærligheds tilbud, sender Gud sin Helligånd i vore hjerter for at lære os at bede. Sangen udspringer af hjertets bøn. Et gammelt visdomsord siger: "Den, der synger, beder dobbelt".

Oldkirkens kirkemusik

Lige siden Kirkens grundlæggelse – ja, helt tilbage til den tidligste jødedom – har man sat toner til forskellige bønner, f.eks. til Davids salmer.

I de første århundreder var kirkemusikken ikke fremtrædende i den unge kirke, men efter at kristendommen var blevet en religion, man lovligt kunne udøve i fuld offentlighed (år 312), blev de liturgiske rammer omkring gudstjenesten fastlagt. De sungne bønner og bibeltekster fik dermed deres faste plads i gudstjenesteforløbet.

Oldkirken indtog en bevidst asketisk holdning over for instrumentalmusik. Den slags musik var mest knyttet til hedensk gudekult og umoral (f.eks. tempelprostitution). Af den grund tillod Kirken

¹ Et samarbejde med den katolske internetradio www.katpod.dk har gjort det muligt at indsætte links i artiklens tekst. Ved at klikke på dem kan man komme til at høre eksempler på gregoriansk sang, som er indsunget af *Det danske Hildegard Ensemble*. En forudsætning for at kunne høre sangene er, at computeren er tilsluttet en åben bredbåndsforbindelse (ADSL), og at et afspilningsprogram (fx Windows Media Player) er installeret på den. Virker det ikke, **klik da eventuelt her** for at søge nærmere teknisk vejledning på katpod.dk's hjemmeside. Red.

ikke i flere århundreder instrumentledsagelse til gudstjenesten. De ortodokse kirker har holdt fast ved dette forbud.

Derimod forsøgte man i urkirken at udtrykke sangen i overensstemmelse med liturgiens væsen, som er en foregribelse af det himmelske bryllupsmåltid og den evige salighed hos Gud. Allerede Paulus nævner, hvor vigtigt det er at synge for Herren. I Efeserbrevet, kapitel 5,18-19, skriver han: "Lad jer fylde af Ånden, tal til hinanden med salmer, hymner og åndelige sange, syng og spil af hjertet for Herren."

Det er Helligånden, som giver vore sange kræfter og evnen til at lovprise Gud. Det i dåben nyfødte menneske bliver i stand til at afspejle Skaberens og synge en ny sang, som der f.eks. står i Salme 149,1: "Syng Herren en ny sang".

Oldkirkens kirkefædre har skrevet meget om kirkesang som udtryk for bøn:

Proklos (5. årh.) fremhæver salmesangens åndelige virkninger: Den bortjager sorg og bedrøvelse, driver syndere til omvendelse, vækker fromhed, helliger præsterne og driver Djævelen ud.

Den hellige biskop *Ambrosius af Milano* (339-97) lægger vægt på sangens kateketiske betydning: "Man synger, fordi man har glæde ved det og optager derved umærkeligt belæring i sig." *Ambrosius* har lagt navn til en række hymner, som den dag i dag synges i Kirkens tidebønner.

Kort efter det første århundredskifte døde biskop *Ignatius af Antiokia* som martyr. For ham har sangen fællesskabsstiftende karakter. Han skriver: "Mand for mand skal I blive til et kor, således at I klinger sammen og i enhed modtager Guds klangfarve."

Disse kirkefaderudtalelser viser, at der efterhånden skabtes en sammenhæng imellem liturgi, teologi og musik. Musikken var en hellig kunst, der skulle indordne sig under liturgien.

En kirkefader, der især beskæftigede sig med musik, var den hellige *Augustin* (354-430). Han gjorde sig mange tanker om musikkens indvirkning på mennesket og forsøgte netop at sammenknytte musik og teologi. Han skriver, at musikken er et tegn på en oversanselig verden – en hjælp til at bringe en overnaturlig virkelighed, dvs. Guds rige, ind i mennesket. Kirkemusikken bør medvirke til, at erkendelsen af de guddommelige sandheder slår rod i hjertet.

Augustin siger i en prædiken: "Syng med jeres stemmer, syng med jeres hjerter, syng med jeres liv. Syng Herren en ny sang! Ønsker I at lovprise Gud? Vær da selv, hvad I synger. Hvis I lever et heligt liv, er I selv hans lovprisning! Stemmen, livet, gerningerne skal synge!" Her ser man, hvorledes kirkesangen bør påvirke hele ens personlighed og livsførelse.

Gud har begavet os med en stemme, så at vi kan lovprise Ham. Af den grund er stemmen hævet over alle instrumenter, fordi den er en del af menneskets egen personlighed. Hver stemmes klangfarve og vibrationer er noget helt individuelt. Den ægte lovprisning bør integreres i hele mennesket. Ordensstifteren den hellige *Benedikt* siger bl.a. i sin klosterregel: "Når vi synger salmerne (dvs. Davids salmer), skal vi stå således, at vor tanke og vort hjerte er i samklang med vor stemme."

For den kristne udtrykker sangen en spiritualitet (spiritus = ånd) på grund af åndedrættet, der hører med til selve livsprincippet i følge Første Mosebog 2,7: "Gud indblæste sin Ånde i mennesket." Åndedrættet beforder sproget og lovprisningen. Sjælen åbner sig for Gud!

Der blev i de første århundreder af Kirkens historie stillet store krav til forsangerne. Det var meget vigtigt, at de selv havde taget imod det åndelige budskab og ikke stillede sig selv til skue med deres kunst! En formaning af kirkelæreren, den hellige *Johannes Chrysostomos* vidner om manglende ydmyghed hos hans sangere.

Den gregorianske sangs oprindelse

Den ældste kirkesang, vi kender, er den gregorianske sang, som er opkaldt efter *Gregor den Store*, der var pave 590–604. Gregor har ikke selv komponeret den sangskat, der bærer hans navn, men han arbejdede på at organisere et meget stort sangrepertoire, der hidtil kun var overleveret fra mund til mund.

Den gregorianske sang har sin rod i den jødiske synagogesang. Jødiske kantorer, der blev kristne, udgjorde et bindeled mellem synagoge og kirke. F.eks. blev visse jødiske melodier såsom melodierne til profeten Jeremias' klagesange og de recitationstøner, der brugtes til Davids salmer, overtaget af de kristne. Hebraiske ord som *Alleluia* ("lov Herren") og *Hosanna* ("frels nu") blev også en naturlig del af den kristne gudstjeneste.

Efterhånden som kristendommen blev udbredt i Middelhavslandene og Vesteuropa, opstod der forskellige liturgiske sangtraditioner, f.eks. romersk, spansk og gallikansk (fransk). Som følge af denne mangfoldighed opstod behovet for en større liturgisk ensartethed i Den vestlige Kirke. Især kejser *Karl den Store* (747–814) arbejdede på en politisk, kulturel og åndelig enhed i sit kejserdømme. De store "rigsklostre" blev grundlagt, hvor benediktinerne var bærere af kultur og kunst. Da musikken hidtil var mundtligt overleveret, blev forskellige former for nodeskrift (kaldet *neumeskrift*) opfundet. I begyndelsen var neumerne uden linjer; de angav mest rytmen i sangene. Senere kom der linjer til, og neumerne blev ændret til den kvadratnoteskrift, vi kender i dag fra de liturgiske bøger.

Den gregorianske sangs funktion

Den gregorianske sang er til forskel fra andre musikformer *funktionsmusik*, dvs. gudstjenestemusik. I Den katolske Kirke findes der to gudstjenesteformer:

1. Messen eller Eukaristien (nadvorgudstjenesten)
2. Tidebønnerne, som synges 7 – 8 gange i døgnet i navnlig klostrene for at efterkomme Herrens ord: Bed uden ophør!

Det er især de hellige bibeltekster, der skal udtrykkes i sang. Melodien er som en smuk klædning, der sættes på teksten; den tjener Guds Ord. Tekstens budskab skal ved tonernes hjælp løfte sjælen op til Gud. Rytmen er fri og retter sig efter sætningens rytme, stavelsernes funktion og varighed i det latinske sprog. Kort sagt: en oratorisk recitation, hvis rytme er grundprincippet i den gregorianske sang.

Sangens spiritualitet og funktion kan udtrykkes melodisk på tre forskellige måder:

1) *Den syllabiske måde*: Hver stavelse (syllabus) har en node. Enkelte betoning fremhæves diskret. I denne form er sætningen den vigtigste; derfor bruges denne form især ved recitationen af Davids salmer i tidebønnerne og ved recitationen af bønner og læsninger i messen. Den musikalske klædedragt er enkel, for at Guds Ord kan indprente sig hos modtageren.

2) *Den let ornamenterede måde*: Her er det ikke hele sætningen, der skal fremhæves, men enkelte afsnit. Nogle afsnit og ord er vigtigere end andre og fremhæves oftest ved hjælp af 2–4 neumer på en enkelt stavelse. Denne syngemåde bruges i flere messesange som f.eks. *Introitus* (indgangsvers) og *Communio* (kommunionsvers) samt nogle tidebønsantifoner, f.eks. de bibelske lovsange *Benedictus* (Zacharias' lovsang, Luk 1,68-79) og *Magnificat* (Jomfru Marias lovsang, Luk 1,46-55).

Et eksempel er *Introitus* fra onsdag i 7. påskeuge, "Repleatur"; **klik her** for at høre sangen.

3) I *melismatiske sange* (en melisme er en toneranke) er det enkelte ord, der fremhæves. Disse ord bærer lange melismer – ofte er det den sidste stavelse i et ord, f.eks. det sidste A i *Alleluia*, der bærer en lang toneranke. Denne måde at udtrykke sig på finder man især i messens *Graduale* og *Alle-*

luia-sange, som synges imellem læsningerne. Melodierne flyder utvungent af sted og synes ikke at være bundet af noget; og dog! Melismen står i høj grad i ordets tjeneste. Den udfolder ordet og kommenterer det musikalsk. Det er ikke uden grund, at sådanne sange er knyttet sammen med læsningerne, for i disse sange mediterer man over Guds Ord. Melismen giver ordet en mystisk resonans.

Et eksempel er Alleluia fra 5. påskesøndag, "Christus Resurgens"; **klik her** for at høre sangen.

Den gregorianske sangs spiritualitet

Den gregorianske sangs spiritualitet kan også karakteriseres ved hjælp af de evangeliske råd: *fattigdom, lydighed og kyskhed*. Det er de løfter, som klosterfolk aflægger.

Den afdøde korleder i benediktinerklostret *Saint Pierre de Solesmes*, Dom Jean Claire har skrevet nogle fine betragtninger over de evangeliske råd anvendt på gregoriansk sang.

Gregoriansk sang er en *fattig* kunstart. Den har givet afkald på at berige sig ved at være mådeholden i brug af tekniske midler. Sangen er enstemmig, dens toneskalaer er ufuldkomne, og den nøjes oftest med seks toner. Der er ingen fast takt. Den fri og smidige rytme retter sig efter den latinske sprogrytme.

Gregoriansk er også en *lydig* kunst, idet melodierne er lydige over for den bibelske tekst. Gud har skaffet os ordene, for at vi kan lovprise og tilbede Ham. *Offertoriet* fra 4. påskesøndag, "Deus, Deus meus", er et godt eksempel på den fattige og lydige kunst. Teksten er fra Davids salme 63: "Gud, min Gud, for dig våger jeg ved morgengry; og i dit navn vil jeg opløfte mine hænder, alleluia". Melodien strækker sig kun over seks toner med beskedne udsving. I al sin enkelhed er satsen meget intens. Melodien gør meget ud af anrøbelseren "Deus, Deus meus" (Gud, min Gud) og svinger sig derefter gradvis op på den øverste tone på ordet "luce" (dvs. *lys* eller *morgengry*). Melodien er Ordets tjenerinde igennem hele forløbet; **klik her** for at høre sangen.

Gregoriansk sang er ikke blot en fattig og lydig, men også en *kysk* kunst. Enhver form for koketteri og sentimentalitet undgås. Det er lykkedes den gregorianske sang at opnå den højeste grad af gennemsigthed over for det åndelige budskab, den skal udtrykke. Ikke fordi den er ufølsom, men fordi følelser behandles med mådehold, således at man ikke så let bliver træt af at lytte til eller at synge gregoriansk sang.

Kyrie og *Gloria* fra begyndelsen af messen er gode eksempler på den kyske kunst. *Kyrie eleison* er et græsk indslag i messen og betyder: "Herre, forbarm dig", som gentages med et *Christe eleison* (Kristus, forbarm dig) imellem. Det er en bøn om hjælp, som er blevet meget følsomt behandlet i senere tiders musik, men som i den gregorianske sang bruges meget enkelt og sobert trods melismen (tonerankerne) på *e* i *Kyrie* og *Christe*. **Klik her** for at høre sangen.

Gloria er en oldkirkelig hymne, som kaldes *den store doxologi* (lovprisning) eller *hymnus angelicus* (englenes hymne). *Gloria* hørte oprindeligt hjemme i tidebønnen *Laudes*, hvad den endnu gør i de ortodokse kirker. Først i 700-tallet blev den i Vesten en fast bestanddel af messen på søn- og festdage.

Det *Gloria*, der kan høres i forbindelse med denne artikel, er fra højmiddelalderen (13. årh.). Det er en blanding af syllabisk og let ornamenteret stil. Vigtige ord fremhæves lettere ornamenteret – især i højden. Læg mærke til det meget usædvanlige toneomfang (kaldet *ambitus*): en oktav + en kvart. Et sådant toneomfang findes derimod normalt hos den hellige *Hildegard von Bingen* (12. årh.). **Klik her** for at høre sangen.

Jeg vil gerne slutte med at citere et par ord af pave *Johannes Paul II* fra en tale, han holdt ved den internationale kirkemusik-kongres i 2001:

"Kirkemusikken er en integreret og nødvendig del af liturgien. Den gregorianske sang, som Kirken anerkender som den romerske liturgis særlige sang, udgør et enestående, universelt og kulturelt arvegods, som er blevet overleveret os som det mest gennemsigtige udtryk for Guds Ord inden for al kirkemusik."

En anden udtalelse af en tidligere korleder i *Solesmes*, Dom *Gajard*, lyder:

"De gregorianske melodier er ikke blevet komponeret som en lige linje af lyde, men noget meget varmt, meget levende og meget udtrykfuldt. De har det mystiske pust, som gør, at kunstnerens sjæl bliver ét med kunstværket og taler til sjælene."

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk